

DOI: <https://doi.org/10.15276/ict.02.2025.55>

УДК 316.6:159.9+572+569.9

Еволюція цифрової людини: трансформація Homo Sapiens у Homo Digitalis у соціокультурному і подієвому контексті минулого

Городнюк Людмила Степанівна

Аспірантка каф. Філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1411-3527>; milaodessa1603@gmail.com

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний Університет імені К.Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26. Одеса, Україна

АНОТАЦІЯ

Феномен *цифрової людини* у сучасній філософії і міждисциплінарному гуманітарному дискурсі – актуальний і привабливий для численних дослідників, науковців та соціальних практиків. Про жителя цифрового простору, дигітального неоантропа, написано чимало: адже що може цікавити цифрову людину більше ніж власне цифрова людина?! З тих пір, як особливості і властивості сучасної людини сформувалися у цілісний феномен Homo Digitalis, минуло більше 20 років активного цифрового розвитку, змінився світ, а разом з ним змінився не тільки базовий Homo Sapiens, а уже і власне цифрова людина, якій чверть сторіччя вистачило для значних змін – соціальних, філософсько-світоглядних, психологічних і навіть психофізіологічних і анатомічних. Еволюційно-перетворюючий феномен Інтернету призвів до появи екзистенційно фундаментальної і антропологічно-революційної дихотомії – амбівалентного, але нерозривного співіснування людини у фізичному і цифровому світах. Homo Digitalis занурюється у віртуальний простір для того, щоб задовільнити всі свої сучасні потреби, він стає дигітально суцільним і вже не здатен існувати повністю поза межами інтернету. Цей процес дослідники назвали «новою позиційною перевагою штучності над природою» [4, 5]. Але феноменологія цифрової людини в тому, що вона не зупиняється, а впевнено крокує по траєкторії темпорального і експоненційного розвитку далі, здивовуючи сама себе і ледве встигаючи фіксувати власну трансформацію у всьому її розмаїтті і незбагненності. Навіть і нещодавнє минуле, яке вже є здійсненням етапом виникнення і становлення Homo Digitalis, залишається в сучасній філософії та загальній гуманітаристиці великим шаром інформації, в якому опрацьовані та концептуалізовані окремі напрямки, вузькоспеціалізовані питання, але без належного системного діалектичного, феноменологічного, футурологічного, правового підходів.

Мета автора матеріалу – ретроспективне дослідження соціокультурного хронотопу попередніх десятиліть з подієвою фіксацією та осмисленням передумов формування цифрової людини.

Об'єктом дослідження є соціокультурний та історичний простір та розширене (фізичне і цифрове) середовище (стани офлайн та онлайн), де розгортається формування, екзистенція, онтологія та візії цифрової людини.

Предметом дослідження є цифрова людина в хронотопі подій свого становлення. В матеріалі увагу приділено історичному явищу *гіперстичії* як феномену рушійної сили людської візії, яка відкриває «нові соціально-політичні атрактори» цивілізації.

Ключові слова: цифрова людина; дигітальна людина; homo digitalis; цифрові трансформації; цифрова антропологія; технофілософія

Вступ. Загально прийнято наголошувати, що цифрова еволюція людини почалася з цифрової революції в науці і техніці – коли електронні винаходи, увімкнуті до Всесвітньої мережі, увійшли в масовий обіг, перетворивши світ на велику матрицю і зануривши людину в паралельний вимір. Авторка дослідження теж не раз саме так формулювала причинно-наслідкові процеси цифрової трансформації. Але історично і діалектично важливо точно побудувати зв'язки, щоб визначити еволюційну роль людини в науково-технічному прогресі -людини, яка наративно наче уникає суб'єктної та історичної відповідальності і самопозиціонується як користувач цивілізаційного надбання, як «той, кого змінювала» еволюція. Важливо для наукової та етичної фіксації того, що і весь науково-технічний прогрес (від його первісних форм до імерсивних технологій і опанування космосу), і його окремі критичні точки, що знаменували для гомо сапієнса нові етапи розвитку, є результатами виключно людської діяльності на планеті Земля. Наука і техніка самі по собі нічого не винаходять, це сукупні поняття, які означають, що сила людської мрії, помножена на силу людського знаттєлюбства, озброєна увагою, спостережливістю, методичністю, наполегливістю, розгорнута в натхненній уяві [4] (іноді за допомогою ірраціональних, але

This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.uk>)

безумовно важливих феноменів як інсайт, серендипність, співпадіння та везіння), отримували революційні історичні плоди.

Великі відкриття є результатом великих візій *homo sapiens*: у своєму аутопоезісу людина отримувала новий досвід і відразу його закріплювала і збагачувала новою історичною амбіцією від палиці-копачки до космічної ракети, і діє далі, не задовільнившись виходом у космос [5]. Кожна візія реалізовувалася, знайшовши свій момент у хронотопі трансформацій і соціальних подій. В концептуальному цифровому лексиконі є термін *гіперстиція* (від поєднання бодріярівського феномену гіперреальності *hyper* та англomовного прикметника *superstition*, що перекладається як *забобон, помисливість по відношенню до певних явищ*), який було запропоновано Відділом кібернетичних культурних досліджень (CCRU) Університету Ворика. Цим неологізмом, особливо в сучасному акселераціоністському дискурсі, позначаються людські «наративи, здатні втілювати себе в реальність через дію петель зворотного зв'язку, які створюють нові соціально-політичні аттрактори [3]. Віра людей у майбутнє створює зворотний зв'язок – збільшує чи зменшує ймовірність певних сценаріїв.

Цифровий простір, масові комунікації, імерсивні технології сучасності – це гіперстиції людства, що омріяло вирішувати свої біосоціальні потреби «магічним» натисканням на кнопку, розмовами через «провід», польотами на «залізних птахів» тощо.

Гіперстиція – це самоздійснювальне пророцтво, магічна метафізика перетворення людської вигадки на очевидного агента реальності, уособлення сили і потужності людського бажання, здатного стати трансформаційним драйвером процесів і епох. Влучний сучасний приклад гіперстиції – це криптовалюта.

Біткоїн (BTC) – різновид цифрових грошей, який не має фізичного забезпечення і є таким, забезпеченим, тільки довірою до технології блокчейн та її децентралізований природі, це «цифрове золото, чия цінність визначається обмеженою пропозицією та високим попитом». На день написання цих рядків, 1 жовтня 2025 року, один біткоїн вартував 117 352 доларів або 4 833 130 грн. [7].

Основний виклад матеріалу. З точки зору філософської антропології та соціально-культурологічних концепцій, науково-технічний прогрес – це послідовне еволюційне здійснення соціально схвалених візій людства, які отримували владу над колективною уявою і міфологізувалися як екзистенційна потреба *homo sapiens* на певному етапі розвитку, та потребували певних умов для реалізації.

Давайте замислимося, чи чули ми хоч одного разу словосполучення «науково-технічний прогрес» з іронічною, сумною конотацією, або з інтонацією філософської безвиході? Ні. Навпаки. Ці слова завжди промовлялися з великою повагою та забарвленням величчя – що з телеекранів радянського телебачення, що в капіталістичних ЗМІ, що пізніше, в будь-яких контекстах сучасності: між тим, нескладна справа з критичного мислення, погляд під іншим кутом відкривають нам очевидне: науково-технічний прогрес – це торжество людини над планетою, втілення її абсолютної могутності, це уособлення її мрій і тяжіння до задовільнення своїх родових (часто на шкоду іншому живому світу) потреб, помножене на мегаспоживацькі апетити людства, які неможливо задовільнити доступними на певний історичний момент засобами. В своїй споживацькій аперцепції, в ненаситній уяві *homo sapiens* народжує нові візії благополуччя, дива «комфорту» на службі у неоантропа, які їздять і літають, миють і перуть, самі готують, самі вмикаються і вимикаються, чекають з роботи, нагадують про справи, гріють ліжка, взуття, пестять очі, вуха, уяву. Заради задовільнення себе як мегаспоживача, невтомного мандрівника інтернет-вітринами та маркетплейсами, драйвера системи, яку культурологи влучно назвали феноменом «безтурботного консюмеризма» [2], людина все кидає на кон науково-технічного прогресу і робить самоціллю нескінченні винаходи, підкреслюючи історичну роль науково-технічного прогресу, між тим втрачаючи себе як живу істоту і живу планету, що опинилася в позиції заручника.

Приблизно у 1980 р.р. починають говорити про руйнівні наслідки індустріальної експлуатації людиною природних ресурсів впродовж сотні років: так виникає так звана парадигма «сталого» або сестейнового розвитку (від англ. sustainable development) – збалансованої стратегії, яка б задовільнила глобальні потреби сьогодення, але не ставила би під загрозу «здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби» [8]. Відповідно до мети, ведеться пошук альтернативних ресурсів побудови економіки майбутнього, і інновації виглядають як цивілізаційне рішення, як спасіння. Інтернет вже є, але він ще не є продуктом масового споживання (винахід Інтернету було детерміновано не тільки технологічними візіями людства, а і, передусім, глобальним політичним конфліктом – так званою Холодною війною, впродовж якої і країни Западу на чолі з США, і Радянський Союз активно розробляли спеціальні засоби зв'язку).

Ці та інші події, які на причинному рівні ми не будемо пов'язувати між собою (принаймні в даній роботі), в історичному хронотопі спровокували Третю Промислову революцію, що ознаменувала перехід людства від індустріального до постіндустріального або інформаційного суспільства. В інформаційну добу в якості популярних ЗМІ та впливових символів епохи царювали телебачення та яскрава друкована преса. Між тим з'явилися перші масові електронно-обчислювальні машини та перший експериментальний інтернет. Цей час називають початком «епізодичного» періоду в революції комп'ютерних технологій (1971–1999 р.р.) [2, с.54].

В сучасних соціально-філософських концепціях 1980-90-ті роки, які в контексті дисертації досліджуються як *формування передумов для виникнення цифрового суспільства та цифрової людини*, ще називають кінцем доби SPOD (аббревіатура від *steady* – стійкість, *predictable* – передбачуваність, *ordinary* – простота, *definite* – визначеність) або просто – Кінцем Визначеності. Світ змінює свою модель існування на VUCA (аббревіатура від *volatility* – нестабільність, мінливість, нестійкість, *uncertainty* – невизначеність, *complexity* – складність, заплутаність та *ambiguity* – неоднозначність, невизначеність).

Бездротові комунікації – одна з найзначніших гіперстицій людства. «Цифрові мігранти», люди, яким зараз приблизно 50 і більше років, можливо, пам'ятають свої дитячі ігри, коли долоню наввишка притискали до вушка, як телефонну слухавку, а потім ховали в кишеню. На питання, що це за телефонний апарат такий, що його можна покласти в кишеню, дітлахи впевнено відповідали, що це така сучасна модель. Насправді в ті часи в США мобільний телефон вже існував (перший було протестовано в 1973 році). На початку 1990-их в Україні з'явилися перші бездротові гаджети (тоді їх так ніхто не називав): спочатку це були пейджери, які отримували текстові повідомлення, а згодом – мобільні телефони перших поколінь.

Згідно історичних фактів, перший мобільний дзвінок в Україні здійснив президент Леонід Кравчук 1 липня 1993 року, але зростання доступності мобільних телефонів все ж таки прийшлося на другу половину 1990-х. В цей час почалася інтеграція інтернету у повсякденне життя землян (10 млн комп'ютерів станом на 1997 рік). Хоча вже в 1999 році світ побачила книга Рея Курцвайла «Епоха духовних машин», де американський винахідник і футуролог передбачив експоненційний розвиток цифрових технологій і спрогнозував так звану «*точку сингулярності*» (історичний момент появи Вищого Штучного Інтелекту приблизно в 2030–2045 роках, після якого технічний прогрес стане незбагненним для людини процесом, і вона програє цивілізацію штучним гуманойдам), але в той період пересічні люди не тільки в Україні, а і в більш розвинутих технологічно країнах, не особливо замислювалися над образом цифрового майбутнього.

Про науково-технічний прогрес (як вже підкреслювалося), людство говорило з пієтетом і відчуттям колективної гордості, тож його наглядні прояви в житті масової людини сприймалися як перемоги над минулим. А в СРСР та пострадянських країнах, де люди не знали комфорту, притаманного капіталістичному світу, де навіть такі пристрої як ламповий телевізор, провідний телефон, пилесос були дефіцитом, будь-які ознаки комфорту, легкого

вирішення побутової проблеми, були на кшталт фантастичним дивам. Тож, масова цифрова інтеграція не піддавалась критиці, сумніву або колективному страху. Хоча стосовно інтернету такі прояви – активний дискурс технофілів та технофобів – були. Певним соціокультурним шоком для пересічного землянина став кінохіт братів Вачовські з Кіану Рівзом в головній ролі «Матриця», де персонаж Рівза Нео, який веде подвійне життя – програміста вдень і хакера вночі, постає проти машин, що царюють в гіперреальності; постає заради повернення людини в реальність. Саме ця стрічка для багатьох пересічних сучасників була першим джерелом про існування французького філософа Жана Бодрієра та його роботу «Симулякри та симуляція» про гіперреальний світ як спотворену копію реальності. Пізніше, у 2012 році, «Матрицю» було додано до американського Національного реєстра кіноробіт, що мають особливе культурне, історичне та естетичне значення, а в 2000 році «Матриця» стала філософським шоком для наївного піднесеного, оптимістично налаштованого на прогрес людства, і початком дискурсу про перспективи цифрового майбуття.

На початку 2000-их відбувається ціла низка глобальних подій, які Робін ван ден Аккен сформулював як такі, що «необхідно розглядати в межах єдиної концепції як сукупність взаємопов'язаних діалектичних рухів за просторовою шкалою та за тимчасовими циклами на технічному, економічному, культурному та інституційному рівнях». Одна з цих подій – навіть не подія, а технологічний поворот, коли «доступність цифрових та відновлюваних технологій досягли критичного порога» [1, 2]. 2001 рік вважається початком «масового» періоду (що прийшов на зміну «періодичному») в цифрових технологіях, який триває досі. Масовізація цифрового інструментарію «діалектичним перетворенням кількості в якість» [2, с.54] сформувала умови для зміни глобальної культурної парадигми на цифрову, ознаменувала закат *культурної логіки* телебачення (і ЗМІ загалом) і появу культурної логіки Інтернету (або соціальних мереж). Впродовж десятиріччя виникли інтернет-гіганти, без яких вже неможливо уявити цифрову добу – Google (1998), Skype (2003), Facebook (2004), Twitter (2006), Uber (2009), WhatsApp (2010) та Instagram (2010). [2, с.53-54]. Розпочалася фаза Web 2.0 або соціальний веб – перехід від статичних вебсайтів до інтерактивних платформ (соціальних мереж, пабліків). Сайти, які буквально «вчора» були дивними інноваціями і технологічною «розкішню», стали частиною повсякденного буття. На зорі Інтернету його називали «світовою павутиною» – за чисельні нитки комунікації, за мільйони тонких зв'язків, але з тих пір змінилося поле функціональних можливостей людини: вона не є скромним комунікантом, огорнутим павутиною.

Революція технічна спровокувала революцію соціокультурну: користувачі Інтернету почали самостійно створювати, поширювати, коментувати інформаційні повідомлення, тобто змінили соціальну роль глядача (читача) на автора, творця, *нюсмейкера*, *соціального гравця*. Сучасні соціальні комунікації перемістилися з виміру офлайн у вимір онлайн, і представлені цифровим і віртуальним середовищем – соціальними мережами, численними додатками, сайтами і маркетплейсами, месенджерами, відеомайданчиками тощо. Саме там зосереджені Інтернет речей та соціальні події, численна аудиторія та основні гравці, помітні персони онлайн-комунікації – соціальні лідери, авторитети, медійні персони, блогери, так звані «лідери думок», амбасадори брендів або рухів, громадські діячі, експерти, коучі, інфлюенсери. Окрім вищевказаних цифрових харизматиків, можна виокремити мільйони різноманітних цифрових суб'єктів, які імітують, інсценують, претендують на статус лідерів думок, володіючи цифровими технологіями та навичками соціальної інженерії і, таким чином, маючи можливість розширювати аудиторію та керувати соціальною поведінкою – не тільки з нею рахуватися чи її передбачувати, а маніпулятивно її формувати, будувати і корегувати масову свідомість.

Висновки. Людина гіперреальності, яка еволюційно все більше віддаляється від того людського, що завжди отримувала в тісному фізичному контакті з собі подібним – фізичного, психологічного, тактильного тепла, глибини погляду, щирості та чарівності посмішки, рідного дихання поруч, раптової зустрічі очима з кимось, хто подобається, і що і є

змістом звичайних людських переживань і рефлексії, з легкістю, пізнавальною здивованістю, споживчим задоволенням та магічною капітулятивністю замінила щастя співбуття на гіперреальні, дистанційні, штучні форми комунікації, тепер усіляко підробляє, реплікує, імітує все те, що нам безкоштовно подарувала природа і що ще можливе як природне переживання. Але саме в цей час, відійшовши на відстань від природи, дигітальна людина збагнула, що у м'якій порожнині гіперреальності їй бракує найживішого і найріднішого. Насправді неoантроп сумує за почуттями, несамовито потребує на них, просто замість повернення і занурення у людську природу, підглядає за нею із онлайн-диспозиції, створюючи все більш прогресивніші прийоми конструювання та імітування почуттів і відчуттів. Але сумуючи за цим всім – свідомо чи інтуїтивно, цифрова людина не шукає шляху назад, вона не вертається в минуле, їй ностальгія – мінлива. Homo Digitalis знає, що не відмовиться від гаджета, інтернету та подальшої модифікації: науково-технічний прогрес і його наступний етап, що вже почався – ера штучного інтелекту [6], - сприймаються як фатум. Дискурс про загрози, виклики і можливу загибель людства є, а супротиву немає.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Hartog F. "Regimes of Historicity: Presentism and Experiences of Time". *New York: Columbia University Press*. 2015.
2. "Metamodernism: Historicity, affect and depth after Postmodernism". *Ed. by R. van den Akker, A. Gibson, T. Vermeulen. London: New York*. 2017.
3. Millar I. "The Psychoanalysis of Artificial Intelligence". *London: Palgrave Macmillan*. 2021. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-67981-1>.
4. Борінштейн Є. Р., Городнюк Л. С. «Філософсько-антропологічний феномен Homo Digitalis як онтологічної системи «людина-гаджет»». *Studies in History and Philosophy of Science and Technology*. 2024; 33 (1): 15–21. DOI: <https://doi.org/10.15421/272402>.
5. Городнюк Л. С. «Homo Digitalis: головний соціальний і культурний статус сучасної людини». *Філософський дискурс XXI століття: зміст, перспективи, соціально-практичні виміри: науковий круглий стіл до Міжн. дня філософії*. Львів: Торунь. 2024. С.147–150. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-453-8-44>.
6. Городнюк Л. С. «Незворотність технологічної сингулярності: homo digitalis – у креації та очікуванні machina sapiens». *Science, Education, Technology and Society: Global Trends and Regional Aspects: Conference Proceedings: Зб. матеріалів науково-практ. конф.* Tampere, Finland. 2025. p. 75–76.
7. «Курс біткоіна на сьогодні». *Міністерство фінансів України: веб-сайт*. URL: <https://minfin.com.ua/ua/currency/crypto/bitcoin/> (дата звернення 01.10.2025).
8. Стрільчук В. А. «Теоретичні підходи до визначення концепту «сталий розвиток» у праві: критичний аналіз». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017; 2: 28–31.

DOI: <https://doi.org/10.15276/ict.02.2025.55>

UDC 316.6:159.9+572+569.9

The evolution of the digital human: the transformation of Homo Sapiens into Homo Digitalis in the socio-cultural and event context of the past

Liudmyla S. Horodniuk

Postgraduate Student of the Department of Philosophical and Sociological Studies and Socio-Cultural Practices

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1411-3527>; milaodessa1603@gmail.com

State institution "Pivdennoукраїнian National Pedagogical University named after K. D. Ushynskiy"
26, Staroportofrankivska, Odesa, Ukraine

ABSTRACT

The phenomenon of the *digital human* in contemporary philosophy and interdisciplinary humanities discourse is relevant and appealing to numerous researchers, scholars, and social practitioners. Much has been written about the inhabitant of digital space, the digital neo-anthropos: after all, what could be more interesting to a digital human than the digital human itself? Since the characteristics and properties of modern humans have formed into the holistic phenomenon of Homo Digitalis, more than 20 years of active digital development have passed, the world has changed, and with it, not only the basic Homo Sapiens has changed, but also the digital human being, who has undergone significant changes over the past quarter of a century – social, philosophical, psychological, and even psychophysiological and anatomical. The evolutionary and transformative phenomenon of the Internet has led to the emergence of an existentially fundamental and anthropologically revolutionary dichotomy – the ambivalent but inseparable coexistence of humans in the physical and digital worlds. Homo Digitalis immerses himself in virtual space in order to satisfy all his modern needs, becoming digitally existent and no longer able to exist completely outside the internet. Researchers have called this process ‘the new positional advantage of artificiality over nature [4, 5]. But the phenomenology of the digital human is that it does not stop, but confidently strides along the trajectory of temporal and exponential development, surprising itself and barely managing to record its own transformation in all its diversity and incomprehensibility. Even the recent past, which is already a real stage in the emergence and formation of Homo Digitalis. In contemporary philosophy and general humanities, it remains a vast body of information in which individual areas and highly specialised issues are examined and conceptualised, but without the necessary systematic dialectical, phenomenological, futurological, and legal approaches.

The author's goal is to conduct a retrospective study of the sociocultural chronotope of previous decades, recording events and reflecting on the preconditions for the formation of the digital human.

The object of the study is the socio-cultural and historical space and the extended (physical and digital) environment (offline and online), where the formation, existence, ontology and vision of the digital human unfold.

The subject of the study is the digital human in the chronotope of events of their formation. The material focuses on the historical phenomenon of hyperstition as a driving force of human vision, which is the ‘new socio-political attractors’ of civilisation.

Keywords: Digital human; digital person; homo digitalis; digital transformations; digital anthropology; technophilosophy